

عنوان :

الگوهای ارتباط در خانواده متعالی از منظر قرآن

استاد راهنما:

فاطمه کا کا دزفولی

نویسندگان:

لیلا سعیدی

زهرا بگهان

سعیده ناصری

زینب سعدی

● حوزه ی علمیه فاطمیه شهرستان کارون (کوت عبدالله) خوزستان

چکیده

خانواده به عنوان بنیادی ترین نهاد اجتماعی، نقش کلیدی در تربیت و ساختاردهی به شخصیت افراد ایفا می کند. قرآن کریم، با ارائه اصولی متعالی، الگوهای ارزشمندی برای ارتباطات خانوادگی معرفی می کند که می تواند مبنای خانواده های متعالی باشد. در این پژوهش، الگوهای محبت و مودت، مشورت و همفکری، احترام متقابل، عفو و گذشت، تربیت و هدایت، عدالت و انصاف، همکاری و همیاری، و دعای جمعی، آگاهی و آموزش در خانواده بررسی شده است. تحلیل ها نشان می دهد این الگوها با تقویت بنیان خانواده، فضایی سرشار از محبت، عدالت، و هماهنگی را فراهم می آورند و تحقق زندگی اخلاقی و معنوی را تسهیل می کنند. این مقاله با تمرکز بر آموزه های قرآنی، ابزارهای عملی برای ایجاد خانواده های سالم و پایدار ارائه می دهد.

کلیدواژه: خانواده متعالی، الگوهای ارتباطی، قرآن کریم، محبت، مشورت، عدالت، احترام.

مقدمه

خانواده به عنوان اولین و مهم ترین نهاد اجتماعی، نقش اساسی در تربیت و شکل گیری شخصیت افراد ایفا می کند. از آنجا که قرآن کریم به عنوان کتاب هدایت بشریت، اصول و راهبردهای متعالی را برای زندگی فردی و اجتماعی انسان ها ارائه می دهد، بررسی الگوهای ارتباطی در خانواده از منظر قرآن می تواند به فهم عمیق تر از چگونگی ارتباطات در یک خانواده متعالی کمک کند.

در جامعه امروزی که بسیاری از مشکلات و آسیب های اجتماعی ریشه در ضعف ارتباطات خانوادگی دارند، نیاز به الگوبرداری از آموزه های قرآن برای بهبود کیفیت این ارتباطات بیش از پیش احساس می شود. مسأله این پژوهش، تبیین الگوهای ارتباطی در خانواده متعالی از منظر قرآن کریم می باشد.

هدف اصلی این پژوهش، بررسی و تحلیل الگوهای ارتباطی در خانواده متعالی از منظر قرآن کریم است.

انتظار می رود که این پژوهش بتواند با ارائه الگوهای عملی و کاربردی از قرآن کریم، به بهبود کیفیت ارتباطات خانوادگی کمک کند. همچنین نتایج این تحقیق می تواند برای مشاوران خانواده، پژوهشگران علوم اسلامی، و مربیان تربیتی به عنوان مرجع و راهنمایی مفید در راستای تربیت و تقویت خانواده های سالم و متعالی مورد استفاده قرار گیرد. علاوه بر این، آگاهی بخشی به عموم مردم درباره اهمیت و ضرورت پیروی از الگوهای قرآنی در خانواده، از دیگر دستاوردهای مهم این پژوهش خواهد بود.

در مورد این موضوع آثاری نگاشته شده است، از جمله:

۱. مقاله «الگوهای ارتباط در خانواده متعالی از منظر قرآن» اثر سید محمد تقوی و دیگران (۱۴۰۲). نویسنده در این مقاله معتقد است که الگوهای ارتباطی در خانواده نقش بسیار مهمی در شکل دهی به شخصیت و رفتارهای افراد دارد. این الگوها ممکن است از طریق صحبت ها، اظهارنظرها، حمایت ها و یا حتی سکوت و عدم توجه به فرزندان انتقال یابند. به عنوان مثال، یک الگوی ارتباطی سالم و پایدار در خانواده ممکن است شامل اظهار علاقه و محبت و همچنین احترام به نظرات فرد باشد. این الگوها می توانند به فرزندان اعتماد به نفس و انگیزه برای رشد و توسعه شخصیتشان را بدهند. از سوی دیگر، الگوهای ارتباطی ناسالم در خانواده می توانند اثرات منفی بسیاری بر روی رفتارها و روابط افراد داشته باشند. به عنوان مثال، یک خانواده که الگوهای ارتباطی سالم نداشته باشد، ممکن است با مشکلات ارتباطی، ناپایداری و حتی اختلافات بین اعضای خانواده مواجه شود. این الگوها ممکن است از طریق انتقال دانش های ناسالم و رفتارهای منفی به نسل های بعدی، چرخه ای از مشکلات و بحران ها را در خانواده ایجاد کنند.

۲. مقاله «ابداع الگوی ارتباطی با خلق گفتگوهای ابتکاری والدین در خانواده» اثر مهرداد شهسواریان و دیگران (۱۴۰۲). نویسنده هدف این مقاله را با توجه به اهمیت ارتباط در خانواده، ابداع الگوی ارتباطی با خلق گفتگوهای ابتکاری از سوی والدین جهت استحکام پیوندهای درون خانواده می‌داند. یافته‌های حاصل از این پژوهش بدین صورت اعلام شده است: ۲۱ عامل نظیر: احترام، درک متقابل اعضا، تخصیص وضوح، آگاهی و اجرای مناسب نقش‌ها، روابط کلامی و غیرکلامی مستقیم، شناخت و تأمین نیازها، صمیمیت اعضا، ارزش‌های دینی، باورهای منطقی، حل مسئله، فرزند پروری مناسب، مشورت بین اعضا، و ...، به عنوان ابعاد الگو شناسایی شدند.

برتری و برجستگی این مقاله در مقایسه با سایر آثار مشابه، تمرکز ویژه آن بر ارائه الگوهای عملی و کاربردی از قرآن کریم برای بهبود ارتباطات خانوادگی است. برخلاف بسیاری از پژوهش‌ها که بیشتر به مباحث نظری می‌پردازند، این تحقیق تلاش می‌کند تا راهکارهای عملی و قابل اجرا برای تقویت بنیان خانواده و ایجاد محیطی متعالی را از منظر قرآنی ارائه دهد. همچنین، تبیین نقش‌های فردی اعضای خانواده در چارچوب اخلاق اسلامی از دیگر نقاط برجسته این پژوهش است.

خانواده متعالی

«خانواده» در لغت به معنای خاندان، دودمان، اهل خانه، زن و فرزند، و فامیل به کار رفته است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۶، ص ۹۴۳۸). خانواده در نظر بسیاری از مردم به منزله یک واحد اجتماعی است که شامل یک زوج متأهل و فرزندانشان است که در خانه‌ای در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند (محمودیان، ۱۳۸۷، ص ۷۷). پس می‌توان عناصر اصلی تشکیل خانواده را زن و مردی دانست که مطابق آداب و رسوم اجتماعی خویش، زندگی را در کنار همدیگر آغاز کرده و معمولاً فرزندانی به جمع آنها افزوده می‌گردد. «تعالی خانواده» یعنی پرداختن به جنبه‌های حقیقی انسان و ایجاد زمینه رشد برای آن.

در موضوع تعالی خانواده باید زمینه‌ای برای رشد فکری و روحی و اخلاقی زن و مرد فراهم شود و هر دو آگاهانه و مسئولانه، فرزندان را بر مدار تربیت الهی و خوی انسانی، آموزش و پرورش دهند تا به تولد ثانویه، یعنی «تولد اخلاق انسانی» برسند (سویزی، ۱۳۸۷، ص ۲۳).

خانواده به عنوان نخستین نهاد اجتماعی و تربیتی، نقشی اساسی در شکل‌گیری شخصیت، رفتار، و هویت افراد ایفا می‌کند. در آموزه‌های دینی اسلام، خانواده‌ای که بر مبنای ارزش‌های قرآنی و اخلاقی بنا شود، به عنوان خانواده متعالی شناخته می‌شود. برای رسیدن به این تعالی، الگوهای رفتاری و ارتباطی ویژه‌ای در قرآن و روایات معرفی شده‌اند که می‌توانند راهنمایی عملی برای استحکام و پیشرفت خانواده باشند. این الگوها با تأکید بر اصولی همچون محبت، عدالت، مشورت، و آموزش، فضایی مناسب برای رشد معنوی و اجتماعی اعضای خانواده فراهم می‌کنند. در ادامه، به معرفی و بررسی این الگوهای قرآنی پرداخته خواهد شد.

الگوی محبت و مودت

انسان تشنه دوستی و محبت است. انگیزه بسیاری از تلاش‌ها و زحمات طاقت‌فرسای زندگی، محبت است و وجود آن در خانواده، انسان را به فعالیت و کسب معاش وامی‌دارد. حفظ حرمت و شخصیت دیگران، در گروهی احترامی است که در برخوردها از انسان ظاهر می‌گردد. رعایت این مسئله، به‌ویژه از سوی کسانی که با هم انس و الفتی دارند، باعث استحکام دوستی و گرمی روابط خواهد شد که بارزترین مصداق آن خانواده است. واقع، اخلاق نیک به مثابه روغنی است که از سایش و فرسودگی قطعات انسانی در اثر برخورد و اصطکاک مداوم جلوگیری می‌کند. امام صادق (ع) بر کوشش در مهرورزی نسبت به برادران دینی تأکید نموده است و

نتیجه‌گیری

الگوهای ارتباطی در خانواده‌های متعالی از منظر قرآن کریم، نقشه‌ای الهی برای زندگی انسانی ارائه می‌دهند که می‌تواند بستری برای آرامش و رشد معنوی فراهم کند. این پژوهش نشان می‌دهد که رعایت اصول قرآنی چون محبت، عدالت، احترام متقابل، و همکاری، نه تنها بنیان خانواده را تقویت می‌کند بلکه به تربیت نسلی مؤمن و متعهد می‌انجامد. پیاده‌سازی این اصول، راهکاری عملی برای کاهش آسیب‌های اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی خانوادگی است. بدین ترتیب، آموزه‌های قرآنی می‌توانند راهنمایی ارزشمند برای خانواده‌های معاصر باشند تا در مسیر تعالی گام بردارند.

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

منابع فارسی

۱. ابن ادريس حلی، محمد بن احمد، السرائر، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ هفتم، ۱۳۹۷ ش.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، ویراستار: محمد آخوندی، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ هفتم، ۱۳۸۷ ش.
۳. _____، امالی شیخ صدوق، مترجم: محمد باقر کمره ای، تهران: کتابچی، چاپ دهم، ۱۳۹۰ ش.
۴. ابن شعبه، حسن بن علی، تحف العقول، ویراستار: سید باقر میر عبداللهی، قم: موسسه فرهنگی دار الحديث، چاپ پنجم، ۱۳۹۵ ش.
۵. استادی، رضا، شوری در قرآن و حدیث، مشهد: بنیاد فرهنگی امام رضا، چاپ اول، ۱۳۶۰ ش.
۷. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، الحکم و درر الکلم، ویراستار: سید باقر میر عبداللهی، قم: موسسه فرهنگی دار الحديث، چاپ هشتم، ۱۳۹۵ ش.
۸. حر عاملی، محمد بن حسن، ربانی شیرازی، عبدالرحیم، وسائل الشیعه، تهران: اسلامیه، چاپ هفتم، ۱۳۸۰ ش.
۹. حکیمی، محمد، حکیمی، محمد رضا، حکیمی، علی، ترجمه الحیاء، مترجم: احمد آرام، قم: دلیل ما، چاپ دوازدهم، ۱۳۹۵ ش.
۱۰. خمینی، روح الله، آداب الصلاه، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ هفتم، ۱۳۷۸ ش.

۱۱. _____، صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ چهارم، ۱۳۸۵ ش.
۱۲. _____، الطلب و الاراده، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ دوم، ۱۳۸۳ ش.
۱۳. _____، تعلیقه بر فوائد الرضویه، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ اول، ۱۳۸۰ ش.
۱۴. _____، دانشنامه امام خمینی، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ اول، ۱۴۰۰ ش.
۱۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات راغب، مترجم: سید غلامرضا خسروی حسینی، تهران: مرتضوی، چاپ چهارم، ۱۳۸۸ ش.
۱۶. راوندی کاشانی، فضل الله بن علی، ترتیب نوادر الراوندی، مترجم: احمد صادقی اردستانی، تهران: بنیاد فرهنگی اسلامی کوشانپور، چاپ اول، ۱۳۷۶ ش.
۱۷. لغت نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۷ ش.
۱۸. سویزی مهری، خانواده کارآمد و متعالی، کتاب نیستان، تهران، ۱۳۸۷ ش.
۱۹. شعیری، تاج الدین محمد بن محمد، جامع الاخبار، قم: حضرت عباس، چاپ اول، ۱۳۹۲ ش.
۲۰. صابری، محمد جواد، محیی الدین، عبدالرضا، انصاریان، حسین، زیباییهای اخلاق، قم: دار العرفان، چاپ اول، ۱۳۸۲ ش.
۲۱. طباطبائی، محمد حسین، تفسیر المیزان، مترجم: محمد باقر موسوی همدانی، تهران: مرکز نشر فرهنگی رجاء، چاپ پنجم، ۱۳۷۸ ش.
۲۲. طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، تهران: مرتضوی، چاپ سوم، ۱۳۷۶ ش.
۲۳. طوسی، محمد بن حسن، آمالی، مترجم: صادق حسن زاده، قم: اندیشه هادی، چاپ دوم، ۱۳۹۴ ش.
۲۴. _____، تهذیب الاحکام، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۶۷ ش.
۲۵. فتال نیشابوری، محمد بن احمد، المجیدی، غلام حسین، الفرّجی، مجتبی، روضه الواعظین، قم: دلیل ما، چاپ اول، ۱۳۸۱ ش.
۲۶. فیروزه‌روی، عبدالرحیم، روح البیان، مشهد: امام محمد غزالی، چاپ اول، ۱۳۹۹.
۲۷. کاشانی، فتح الله بن شکر الله، منهج الصادقین، ویراستار: عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، قم: نوید اسلام، چاپ اول، ۱۳۸۸.

۲۸. کاشفی، حسین بن علی، تفسیر مواهب علیه، ارومیه: صلاح الدین، چاپ اول، ۱۴۰۲ ش.
۲۹. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، مترجم: حسین استادولی، تهران: دار الثقلین، چاپ دوم، ۱۳۹۱ ش.
۳۰. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، تهران: کتابچی، چاپ چهارم، ۱۳۸۳ ش.
۳۱. محمدی، مسلم، فرهنگ علم کلام، ویراستار: ابوالفضل علیدوست، قم: دفتر نشر معارف، چاپ اول، ۱۳۹۰ ش.
۳۲. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، مترجم: حمید رضا شیخی، قم: موسسه فرهنگی دار الحديث، چاپ پانزدهم، ۱۳۹۵ ش.
۳۳. محمودیان حسین، دانش خانواده، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۸۷ ش.
۳۴. مصطفوی، محمد حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: مرکز نشر کتاب، چاپ اول، ۱۳۹۹.
۳۵. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۳۵۴ ش.
۳۶. موسوی، حبیب الله، طبرسی، فضل بن حسن، مکارم الاخلاق، قم: حبیب، چاپ دوم، ۱۳۸۶ ش.
۳۷. نوری طبرسی، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، قم: آل البيت، چاپ اول، ۱۳۶۹ ش.
۳۸. هاشمی رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما، تهران: موسسه بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۷۴ ش.

منابع عربی

۱. آل کاشف الغطاء، محمد حسین، الفردوس، مصحح: محمد علی قاضی طباطبایی، قم: دارانوار الهدی، چاپ اول، ۱۴۲۶ ق.
۲. ابن حنبل، احمد بن محمد، مسند احمد بن حنبل، بیروت: موسسه الرساله، چاپ اول، ۱۴۱۶ ش.
۳. ابن عساکره، علی بن حسن، تاریخ مدینه دمشق، محقق: علی شیری، بیروت: دار الفكر المعاصر، چاپ اول، ۱۴۲۰ ق.

٤. ابن فارس، احمد بن فارس، مقاييس اللغة، محقق: عبدالسلام محمد هارون، قم: مكتب الاعلام الاسلامي، چاپ اول، ١٤٠٤ ق.
٥. ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، محقق على شيرى، بيروت: دار احياء العربى، چاپ اول، ١٤٠٨ ق.
٦. ابو الفتوح رازى، حسين بن على، روض الجنان و روح الجنان، مصحح: آصف بن على اصغر فيضى، مصر: دار المعارف، چاپ دوم، ١٣٨٩ ق.
٧. بن سعد، محمد، الطبقات اللكبرى، محقق: محمد عبدالقادر عطا، بيروت: دار الكتب العلميه، چاپ اول، ١٤١٠ ق.
٨. بخارى، محمد بن اسماعيل، التاريخ الكبير، محقق: محمود ابراهيم زايد، بيروت: دار الكتب الاسلاميه، چاپ اول، ١٩٧٧.
٩. بياضوى، عبدالله بن عمر، انوار التنزيل، بيروت: دار احياء العربى، چاپ اول ١٤١٨ ق.
١٠. جوهري، اسماعيل بن حماد، الصحاح، بيروت: دار العلم للملايين، چاپ سوم، ١٤٠٤ ق.
١١. سيوطى، جلال الدين، الدر المنثور فى التفسير بالمأثور، محقق: عبدالله بن عبدالمحسن تركى، القاهره: عبدالسند حسن يمامه مركز هجر للبحوث و الدراسات العربيه و الاسلاميه، چاپ اول، ١٤٢٤ ق.
١٢. طبرانى، سليمان بن احمد، مسند الشاميين، مصحح: حمدى بن عبدالمجيد سلفى، بيروت: موسسه الرساله، چاپ اول، ١٤٠٩ ق.
١٣. فراهيدى، خليل بن احمد، العين، محقق، مهدي مخزومى، ابراهيم سامرائى، بيروت: موسسه العلمى، چاپ اول، ١٤٠٨ ق.
١٤. قرطبى، شمس الدين، تفسير القرطبى، محقق: احمد البردونى، القاهره: دار الكتب المصريه، چاپ دوم، ١٣٨٤ ق.
١٥. كوفى، محمد بن محمد بن اشعث، الجعفریات، محقق: مشتاق صالح المظفر، كربلاى معلی: قسم الشؤون الفكریه و الثقافیه، چاپ اول، ١٤٣٤ ق.
١٦. متقى، على بن حسام الدين، كنز العمال، بيروت: موسسه الرساله، چاپ اول، ١٤٠٩ ق.
١٧. مغربى، قاضى نعمان، دعائم الاسلام، محقق: آصف بن على اصغر فيضى، مصر: دار المعارف، چاپ دوم، ١٣٨٩ ق.